

SLAPP TUŽBE UKRATKO

Ana Zdravković

FONDACIJA
SLAVKO
CURUVIJA
FOUNDATION

Još je u Drugom redovnom godišnjem izveštaju o zaštiti slobode izražavanja u pravosudnom sistemu Srbije pod nazivom „Sloboda izražavanja pred sudom“ prepoznat novi oblik pretnje slobodi izražavanja, koja je prisutna kako na međunarodnom, tako i na nacionalnom nivou, a radi se o SLAPP tužbama.¹ Od objavljivanja tog izveštaja pa do danas, sve je manje onih koji sa ovom pojavom nisu upoznati. Paradoksalno, ni skoro dve godine kasnije nismo značajno bliže koncipiranju konačne odrednice putem koje bi se značenje ovog pojma definisalo.

SLAPP je akronim engleskog naziva *Strategic Lawsuit Against Public Participation*, što bi u prevodu značilo strateške tužbe protiv učešća javnosti. Radi se o tužbama koje proizlaze iz javnog istupanja tuženog povodom pitanja od javnog interesa. Tužbeni zahtevi su pravno neosnovani, očigledno neutemeljeni ili sadrže elemente koji ukazuju na zloupotrebu prava ili procesnih pravila, te stoga koriste sudski postupak za druge ciljeve, a ne za stvarnu procenu, dokazivanje ili ostvarivanje prava.² Važno je istaći da se pojam SLAPP tužbi ne odnosi samo na parnične postupke zbog povrede časti i ugleda, odnosno tužbe u medijskim sporovima, već i na iniciranje krivičnog ili

¹ Sloboda izražavanja pred sudom – Drugi redovni izveštaj o zaštiti slobode izražavanja u pravosudnom sistemu Srbije, Slavko Ćuruvija fondacija i Centar za pravosudna istraživanja, 2022, 37-43.

² Ravo L., Borg-Barthet, J., Kramer, X., “Protecting Public Watchdogs Across the EU: A Proposal for an EU Anti-SLAPP Law”, *Liberties*, 2020, 30, https://www.ecpmf.eu/wp-content/uploads/2020/11/anti-SLAPP-model-directive-paper_final.pdf (pristupljeno 22.9.2023)

prekršajnog postupka, naročito u zemljama u kojima kleveta nije dekriminalizovana, zatim postupke za zaštitu podataka o ličnosti, postupke za zaštitu prava intelektualne svojine, pa čak i privredne sporove. Dakle, konceptualizacija ovog pojma otežana je usled okolnosti da pojam može obuhvatati čitav niz različitih pravnih radnji. Ipak, postoje određene karakteristike koje mogu biti korisne za prepoznavanje ove pojave.

Pre svega, SLAPP tužbe obično koriste uticajni i/ili bogati pojedinci, grupe, korporacije ili čak državni organi protiv onih koji izražavaju kritiku ili saopštavaju poruke koje su neprijatne za podnosioca zahteva, ali se tiču pitanja od javnog interesa. Najčešće su tuženi novinari, medijske kuće, aktivisti za zaštitu ljudskih prava, naučnici, organizacije civilnog društva, ali to mogu biti i obični građani. Svakako, prilikom procene da li se radi o SLAPP tužbi, naročitu pažnju bi trebalo obratiti na neravnotežu moći (prvenstveno finansijske) između tužioca i tuženog.

Glavni cilj tužioca koji koristi SLAPP nije da mu se usvoji tužbeni zahtev, odnosno da zaštiti svoje pravo zbog koga je pokrenuo postupak, već da ograniči, učutka i spreči svaku kritiku usmerenu protiv njega, da zastraši tuženog, ali i sve ostale koji bi mogli javno da istupaju protiv njega, što za posledicu ima cenzuru i autocenzuru. Ovaj efekat zastrašivanja (*chilling effect*) je naročita karakteristika SLAPP-a, jer osim što utiče na tuženog i sve ostale koji će biti učutkani jer žele da izbegnu sudbinu tuženog, dovodi do faktičkog ograničavanja slobode medija, slobode izražavanja, prava na primanje i saopštavanje informacija, kao i prava na učesće javnosti u javnim poslovima i pitanjima od javnog interesa, a utiče i na ostvarivanje prava na pravično suđenje.³

³ Bayer, J., Bárd, P., Vosyliute, L. & Luk, N. C., *Strategic Lawsuits Against Public Participation (SLAPP) in the European Union - A comparative study*, EU-CITIZEN: Academic Network on European Citizenship Rights, 2021,

Imajući u vidu cilj SLAPP-a, može se očekivati da će osnov tužbenog zahteva biti neprecizno ili protivrečno formulisan, zasnovan na lažnim i/ili neutemeljenim navodima, drugim rečima, tužbeni zahtev će često biti očigledno neosnovan.

S tim u vezi, visina tužbenog zahteva je često nesrazmerno visoko postavljena, jer još jednom, namera tužioca nije da ostvari naknadu materijalne ili nematerijalne štete (u koliko ona uopšte postoji), već je da namerno uveća troškove sudskog postupka, koji direktno zavise od visine tužbenog zahteva, a od kojih dalje zavisi iznos sudskih taksi i drugih dažbina koje stranke u sporu moraju da plate i to dok traje postupak, dakle, pre nego što bude izvesno koja stranka je uspeła u sporu i koja će u krajnjem ishodu snositi troškove. Drugim rečima, tužilac nastoji da finansijski iscrpi tuženog, čije su materijalne prilike često znatno slabije u odnosu na tužioca (naročito kada je reč o medijima i novinarima u slabije razvijenim zemljama, poput Srbije), te je čak moguće i da će tuženi mediji bankrotirati i biti ugašen pre nego što se sudski postupak okonča, čime će tužilac postići svoj cilj, pa makar i izgubio započeti postupak.

Dalje, opisani cilj može se ostvariti i podnošenjem više tužbi protiv tuženog od strane istog tužioca (ili sa njima povezanih lica) u relativno kratkom vremenskom periodu.

U sporovima sa elementom inostranosti, SLAPP karakteriše nameran izbor nadležnosti sudova onih država u kojima su šanse za uspeh u sporu najveće (*forum shopping*), odnosno koje nemaju anti-SLAPP zakonodavstvo, te tužilac neće biti kažnjen što koristi ovo sredstvo.

19. Videti i Zdravković A. M., „SLAPP tužbe – zloupotreba prava na sudsku zaštitu u službi ograničavanja slobode izražavanja“, *Strani pravni život*, 1/2022, 79.

Jasno je da ne moraju u svakom konkretnom slučaju postojati sve opisane karakteristike, te da je moguće da određena SLAPP tužba ne ispunjava neke od njih. Oni su samo izdvojeni kao naročite karakteristike koje su u dosadašnjoj praksi izdvojile kao učestale i tipične. Interesantno je podsetiti da je organizacija Indeks cenzure (*Index of Censorship*) razvila upitnik, koji je za sada dostupan na njihovom sajtu na engleskom, francuskom, nemačkom, španskom i poljskom jeziku i besplatan je, a služi kao orijentacija o tome da li je podneta tužba zapravo SLAPP. Pitanja u upitniku zasnivaju se na istraživanju ove organizacije o najčešćim manifestacijama SLAPP tužbi, te ako se odgovori koje ispitanik bude dao u velikoj meri podudaraju sa simptomima SLAPP-a, rezultat će to i pokazati. Dakle, svako ko sumnja da je žrtva SLAPP-a ima ovu mogućnost na raspolaganju, a važno je istaći i da je upitnik u potpunosti anoniman i da se podaci o IP adresi ne čuvaju.⁴

Na ovom mestu se čini korisnim i skrenuti pažnju na pomoć koju Evropski centar za medije i medijske slobode (*European Centre for Press and Media Freedom – ECPMF*) pruža svima koji su pogođeni SLAPP tužbom, pre svega u vidu finansijske pomoći i donacija za pokrivanje sudskih troškova i troškova zastupanja, a za koju mogu da konkurisu i novinari iz naše zemlje.⁵

S tim u vezi, važno je podsetiti da Republika Srbija do sada nije preduzela nijedan formalni korak u vezi sa borbom protiv SLAPP tužbi, niti je na bilo koji način iskazala nameru da to učini ili se uopšte izjasnila o ovoj pojavi, uprkos činjenici da je u prethodnom

⁴ Upitnik je dostupan putem sledećeg linka <https://www.indexoncensorship.org/am-i-facing-a-slapps-lawsuit/> (pristupljeno 22.9.2023)

⁵ Detaljnije informacije dostupne su na njihovom sajtu, putem sledećeg linka <https://www.ecpmf.eu> (pristupljeno 22.9.2023)

Drugom redovnom izveštaju jasno stavljena u izgled mogućnost da se pred Višim sudom u Beogradu dešava paradigmatičan primer SLAPP-a.⁶ Osim toga, u javnosti je sve veći broj tužbi za koje se tvrdi da predstavljaju SLAPP, a naročito su indikativne tužbe protiv Mreže za istraživanje kriminala i korupcije – KRIK ili Balkanske istraživačke mreže – BIRN, te je izvesno da će država morati u nekom momentu da se uhvati u koštac sa ovom pojavom.⁷ Ne ulazeći u to da li se radi o SLAPP tužbama ili ne, što nije ni moguće dok se ne usvoji konačna definicija ovog pojma, ovakva praksa je nedopustiva, a standardi o tome se uveliko razvijaju na evropskom nivou.

Naposletku, bilo bi poželjno pratiti korak promena koje će biti sprovedene u Evropi, a u kontekstu razvijanja anti-SLAPP zakonodavstva.⁸ To će uskoro postati i međunarodna obaveza naše zemlje, bilo tako što će proizaći iz okvira Saveta Evrope i Evropske konvencije o ljudskim pravima, čija smo već članica i ugovornica, ili Evropske unije, čija članica pokušavamo da postanemo. Dakle, izvesno je da ćemo morati da osmislimo adekvatan nacionalni normativni okvir koji će biti odgovor na pojavu SLAPP tužbi, a do tada je potrebno svim sredstvima raditi na edukaciji i informisanosti javnosti o ovoj pojavi, kako bi joj zajedničkim snagama stali na put.

⁶ *Sloboda izražavanja pred sudom – Drugi redovni izveštaj o zaštiti slobode izražavanja u pravosudnom sistemu Srbije*, 42.

⁷ Radivojević J., „UNS: KRIK osuđen zbog pisanja o pitanjima od javnog interesa“, KRIK, 22.5.2023, <https://www.krik.rs/uns-krik-osudjen-zbog-pisanja-o-pitanjima-od-javnog-interesa/> (pristupljeno 24.9.2023); Pavlović B., „Udruženje novinara iz Poljske: Presuda protiv KRIK-a u suprotnosti je sa slobodom izražavanja“, KRIK, <https://www.krik.rs/udruzenje-novinar-a-iz-poljske-presuda-protiv-krik-a-u-suprotnosti-je-sa-slobodom-izrazavanja/> (pristupljeno 24.9.2023)

⁸ *Sloboda izražavanja pred sudom – Drugi redovni izveštaj o zaštiti slobode izražavanja u pravosudnom sistemu Srbije*, 43.

PITANJA I ODGOVORI

ŠTA JE TUŽBA U PARNIČNOM POSTUPKU?

- pismeno, inicijalni akt kojim se pokreće parnični postupak, a koji sadrži tužbeni zahtev stranke za pružanjem pravne zaštite i donošenjem presude određenog sadržaja

ŠTA TUŽBA MORA DA SADRŽI?

- naziv suda kome se podnosi
- određenje stranaka (ime, adresa)
- podaci o zastupnicima/punomoćnicima (ime, adresa ...)
- osnov, predmet spora, kojim sud nije vezan
- vrednost predmeta spora
- tužbeni zahtev
- činjenice na kojima se zasniva tužbeni zahtev i priložene ili predložene dokaze kojima se utvrđuju te činjenice
- potpis podnosioca
- (korisno je navesti datum podnošenja)

ŠTA JE TUŽBENI ZAHTEV?

- određeni zahtev stranke u pogledu glavne stvari i sporednih potraživanja, odnosno zahtev za pružanjem pravne zaštite i donošenjem presude određenog sadržaja

ŠTA SUD MOŽE DA URADI KADA DOBIJE TUŽBU?

- 1) da tužbu odbaci:
 - ako odlučivanje ne spada u sudsku nadležnost;
 - ako je neblagovremena;
 - ako o istom zahtevu već teče parnica;
 - ako je stvar pravnosnažno presuđena ili je u istoj stvari zaključeno poravnanje;
 - ako ne postoji pravni interes tužioca za podnošenje tužbe za utvrđenje;
 - ako je nerazumljiva ili nepotpuna;
- 2) da donese odluku o tužbenom zahtevu, tako što će:
 - da usvoji tužbeni zahtev, ako je osnovan ili
 - da odbije tužbeni zahtev, ako je neosnovan ili
 - da delimično usvoji, a delimično odbije tužbeni zahtev

ZAŠTO JE VAŽNA VREDNOST PREDMETA SPORA?

- zato što od nje zavisi nadležnost suda (kada nije propisana posebna nadležnost), dozvoljenost korišćenja revizije, visina troškova postupka (iznos sudskih taksi i advokatskih troškova)

ŠTA JE ZLOUPOTREBA PRAVA?

- vršenje prava od strane njegovog imaoca na način koji je očigledno nije u skladu ili je suprotan svrsi zbog koje mu je to pravo priznato i ona je važećim pravnim propisima zabranjena

ŠTA JE SLAPP TUŽBA?

- tužbe koje proizlaze iz javnog istupanja tuženog povodom pitanja od javnog interesa;
- čiji su tužbeni zahtevi pravno neosnovani, očigledno neutemeljeni ili sadrže elemente koji ukazuju na zloupotrebu prava ili procesnih ovlašćenja;
- čiji je cilj da ograniči, ućutka i spreči svaku kritiku usmerenu protiv njega, da zastraši tuženog (*chilling effect*), ali i sve ostale koji bi mogli javno da istupaju protiv njega, što za posledicu ima cenzuru i autocenzuru;
- koja predstavlja zloupotrebu prava i procesnih ovlašćenja, povredu jednog od osnovnih pravnih načela – načela savesnosti i poštenja i nepotrebno opterećivanje sudova i budžetskih sredstava

ŠTA PODRAZUMEVA „UČEŠĆE JAVNOSTI“?

- bilo koja izjava ili aktivnost izražena ili sprovedena u:
 - 1) ostvarivanju prava na slobodu izražavanja i informisanja, kao što je stvaranje, izlaganje, oglašavanje ili druga promocija novinarskih, političkih, naučnih, akademskih, umetničkih, satiričnih formi komunikacije ili komentara, publikacija ili dela, uključujući i direktno povezane pripremne, prateće ili podržavajuće aktivnosti;
 - 2) ostvarivanju prava na slobodu udruživanja i mirnog okupljanja, kao što je organizovanje ili učešće u lobiranju, demonstracijama i protestima ili aktivnostima koje proizilaze iz ostvarivanja prava na dobru upravu i prava na delotvoran pravni lek, poput podnošenja pritužbi, predstavki ili tužbi i učešće u javnim raspravama, uključujući i direktno povezane pripremne, prateće ili podržavajuće aktivnosti

ŠTA SU PITANJA OD JAVNOG INTERESA?

- sva pitanja koja do te mere utiču na javnost, da ona može biti legitimno zainteresovana za njih i to u oblastima kao što su, na primer, javno zdravlje, bezbednost, životna sredina, klima ili uživanje fundamentalnih prava
- posebno su to pitanja koja se tiču važnih društvenih problema ili utiču na dobrobit pojedinca ili život zajednice, a primeri takvih tema tiču se naročito politike, aktuelnih događaja, ljudskih prava, pravosuđa, socijalne zaštite, obrazovanja, zdravstva, religije, kulture, istorije, klime, zaštite životne sredine, ali ne i na primer, privatnog ili porodičnog života nekog lica.

U KOJIM POSTUPCIMA SMO DO SADA PREPOZNALI ELEMENTE SLAPP-A?

- u medijskim sporovima i drugim parničnim postupcima (poput postupaka za zaštitu podataka o ličnosti, postupaka za zaštitu prava intelektualne svojine)
- krivičnim postupcima
- prekršajnim postupcima
- privrednim sporovima.

Napomena: SLAPP može da podrazumeva i samo pretnju tužbom, kojom će se postići isti cilj zastrašivanja, cenzure i autocenzure, a moguće je i da tužilac obezbedi trećim licima finansijska sredstva i/ili logističku podršku da tuže njegovu metu, i da na taj način strateški optereti tuženog velikim brojem tužbi, kako bi postigao cilj.

KO SU TUŽIOCI KOD SLAPP TUŽBE?

- kompanije
- političari
- javni funkcioneri
- biznismeni
- javne ličnosti
- imućni pojedinci
- sudije
- države
- bilo koje fizičko ili pravno lice

KO SU TUŽENI KOD SLAPP TUŽBE?

- novinari
- mediji
- aktivisti za zaštitu ljudskih prava
- naučnici
- organizacije civilnog društva
- bilo koje fizičko ili pravno lice koje javno istupa povodom pitanja od javnog interesa

PRIMERI INDIKATORA SLAPP TUŽBI:

- osnov tužbenog zahteva je neprecizno ili protivrečno formulisan, zasnovan na lažnim i/ili neutemeljenim navodima – očigledno neosnovan
- tužiočevi argumenti su potpuno ili delimično neosnovani
- visina tužbenog zahteva je nesrazmerno visoko postavljena
- podneto je više tužbi između istih tužilaca protiv istih tuženih (ili sa njima povezanih lica, na primer povezanih firmi, ili povezanih fizičkih i pravnih lica) povodom istog ili sličnog činjeničnog osnova, za koje se može smatrati da su deo koordinisanog napada
- postoji nesrazmera moći (prvenstveno finansijske) između tužioca i tuženog
- preduzimaju se radnje usmerene na namerno uvećanje troškova sudskog postupka ili se zloupotrebljavaju pravna sredstva (uvek se možete konsultovati sa svojim advokatom o tome koje bi ovo radnje mogle biti u konkretnom slučaju,

ali primeri bi bili odugovlačenje postupka, nepojavljivanje na ročištima, izboru suda koji je za tužioca povoljniji, podnošenju žalbe bez ili sa neznatnim izgledima za uspeh, preduzimanju radnji koje nanose nesrazmerne i nepotrebne troškove)

- postupak je praćen napadima u javnosti, čiji je cilj da zastraše ili diskredituju tuženog ili čiji je cilj da skrenu pažnju sa problema i pitanja od „javnog interesa“;
- tužilac ili njegovi zastupnici učestvuju u zastrašivanju, uznemiravanju ili pretnjama ili postoje dokazi da su to ranije činili
- u sporovima sa elementom inostranosti, SLAPP karakteriše nameran izbor nadležnosti sudova onih država u kojima su šanse za uspeh u sporu najveće (*forum shopping*), odnosno koje nemaju anti-SLAPP zakonodavstvo, te tužilac neće biti kažnjen što koristi ovo sredstvo

Napomena: ne moraju u svakom konkretnom slučaju postojati sve opisane karakteristike, te je moguće da određena SLAPP tužba ne ispunjava neke od njih, one su samo navedene kao naročite karakteristike koje su u dosadašnjoj praksi izdvojile kao učestale i tipične.

ŠTA URADITI AKO SUMNJATE DA STE POGOĐENI SLAPP TUŽBOM?

- 1) popunite upitnik na sajtu organizacije Indeks cenzure (*Index of Censorship*) dostupan putem linka <https://www.indexoncensorship.org/am-i-facing-a-slapps-lawsuit/>
- 2) u slučaju da upitnik pokaže visok stepen verovatnoće da se radi o SLAPP-u odmah se obratite pravnom zastupniku/advokatu
- 3) konkurišite za finansijsku podršku za pokrivanje troškova zastupanja kod organizacije Evropski centar za medije i medijske slobode (*European Centre for Press and Media Freedom – ECPMF*), više informacija pronađite na njihovom sajtu <https://www.ecpmf.eu>
- 4) prijavite svoj slučaj CASE koaliciji putem linka
- 5) obavestite svoja strukovna udruženja, kolege, organizacije civilnog društva i medije o tome što vam se desilo i redovno razmenjujte iskustva i obaveštavajte javnost

Izdavač:

Slavko Ćuruvija fondacija

Autorka:

Ana Zdravković

Dizajn i prelom

Petar Pavlović

Ova publikacija objavljena je uz finansijsku podršku Ambasade Savezne Republike Nemačke u Beogradu. Za sadržinu ove publikacije isključivo je odgovorna Slavko Ćuruvija fondacija i ta sadržina nipošto ne izražava zvanične stavove Ambasade Savezne Republike Nemačke.

Beograd, decembar 2023. godine

